

Vergiden Kaçınmanın Çok Uluslu Şirketlerin Kâr Kaydırma Davranışları Üzerindeki Etkisi

Güneş TOPÇU*
Adem YAMAN**

Öz

Bu çalışmanın amacı, vergiden kaçınmanın çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarına olan etkisini incelemektir. Vergiden kaçınma, kapsamlılığından dolayı, Finansal Gizlilik Endeksi ile ölçülürken çok uluslu şirketlerin doğrudan tespit edilemeyen kâr kaydırma davranışları yurt dışı yerleşiklerin patent ve ticari marka başvuru sayıları ile ölçülmüştür; veri En Küçük Kareler Yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre Finansal Gizlilik Endeksinin yurt dışı yerleşiklerin patent ve ticari marka başvuru sayılarına olan etkisi anlamlı ve pozitifdir. Bu durumda, hükümetler, kâr aktarımı yoluyla matrah aşındırmasına karşı önlem almalı; hem mevcut şirketlerin yatırım ve stratejik büyüme süreçlerini destekleyici hem de olası manipülasyonların takip ve incelemesini sağlayacak mekanizmaları kurmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Kâr Kaydırma, Vergiden Kaçınma, Finansal Gizlilik, Patent, Ticari Marka

*Dr.Öğr.Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, SBF, İşletme Bölümü, Muhasebe ve Finansman ABD, gunestopcu@comu.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0001-8810-8945>

**Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Rektörlük Denetim Ofisi, ademyaman@comu.edu.tr; <https://orcid.org/0000-0002-3065-5329>

Makalenin Gönderilme Tarihi: 26.07.2024

Kabul Tarihi: 31.12.2024

The Impact of Tax Avoidance on Profit Shifting Behavior of Multinational Companies

Abstract

The aim of this study is to examine the impact of tax avoidance on the profit shifting behavior of multinational corporations. While tax avoidance is measured by the Financial Secrecy Index due to its comprehensiveness, the profit shifting behavior of multinational companies that cannot be directly detected is measured by the number of patent and trademark applications of non-residents; the data are analyzed by the Ordinary Least Squares Method. According to the results of the analysis, the effect of the Financial Secrecy Index on the number of patent and trademark applications of non-residents is significant and positive. In this case, governments should take measures against tax base erosion through profit shifting and establish mechanisms to both support the investment and strategic growth of existing companies and to monitor and investigate possible manipulations.

Keywords: Profit Shifting, Tax Avoidance, Financial Secrecy, Patent, Trademark

JEL Classification Codes: F21, F23, H26, O32, O34

Giriş

Öncelikle küreselleşmeye ve sonra dijitalleşmeye bağlı olarak farklı ülkelere ait pazarların ve ekonomilerin entegrasyonu büyük ölçüde artmıştır. Sermaye ve işgücünün serbest dolaşımı, üretim merkezlerinin düşük maliyetli ülkelere kayması, ülkeler arası ticaret engellerinin azaltılması, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve fikri mülkiyetin geliştirilmesi ve korunmasının giderek önem kazanması, çok uluslu şirketlerin yapılandırılmasını ve yönetimini büyük ölçüde etkilemiştir (OECD, 2013). Ayrıca, piyasadaki dengesizliklerden kaynaklanan maliyetlerden kurtulabilmek için, çok uluslu şirketler, ülke düzeyindeki regülasyonları aşarak uluslararası faaliyetlere yönelmiştir (Jones vd., 2018). Bu regülasyonlardan biri de vergidir.

Çok uluslu şirketler, vergi yüklerini azaltabilmek için anavatanları haricinde vergi oranlarının düşük olduğu farklı ülkelerde faaliyet gösterebilmektedir. Eğer az vergi ödemek için yasal araçlar kullanılıyorsa bu terim vergiden kaçınma olarak adlandırılmaktadır (European Parliament, 2018). Çok uluslu şirketler bakımından vergiden kaçınmanın öne çıkan üç ana kısmı vardır (Stiglitz, 1985). Bunlar; verginin ertelenmesi, farklı vergi dilimlerine tabi bireyler arasındaki vergi arbitrajı ve farklı vergi muamelesi gören gelir akışları arasındaki vergi arbitrajıdır. Birçok vergiden kaçınma aracı, bu üç kısmın bileşeninden oluşmaktadır (Stiglitz, 1985). Öte yandan şirketlerin vergi ödemeleri yasal olmayacak şekilde azaltılırsa bu terime vergi kaçırma denir (Kirchler vd., 2003). Vergi kaçırmayı teşvik edici faktörler arasında yüksek vergi oranları, yolsuzluk, eşitsizlik algısı, yetersiz tahsilat

mekanizmaları, şeffaflık eksikliği, aşırı vergi yükü, vergi otoritelerinin zayıf kurumsal altyapısı, vergi kaçırmanın finansal faydaları ve vergi mükelleflerine kötü muamele gibi faktörler yer almaktadır (Ozili, 2020; Lénártová, 2020).

Fikri mülkiyet yüksek derecede katma değer yaratıp rekabet üstünlüğü sağladığı için son zamanlarda firma değerini belirleyen temel değişkenlerden biri olmuştur (Hall, 2000). Bu yüzden çok uluslu şirketler eskiye oranla bu tür varlıklara daha fazla önem vermeye ve yatırım yapmaya başlamıştır. Yeni fikirlerin neticesinde bulunan katma değeri yüksek teknolojik ürünlerin ülke ekonomisine katkısı hele ki fiziksel bir ortamdan dijital bir ortama dönüşümün olduğu günümüz dünyasında kaçınılmazdır; fakat çok uluslu şirketler, vergi pozisyonlarını optimize etmek ve çeşitli bölgelerdeki vergi yükümlülüklerini en aza indirmek için buluşlarını, bulunduğu ülke yerine vergi oranlarının daha düşük olduğu bir ülkede kaydettirip o ülkenin vergi indiriminden yararlanmayı amaçlamaktadır.

Özellikle fikri mülkiyet haklarının taşınabilirlikteki kolaylığından dolayı vergi cennetlerine ya da finansal kolaylıklar sağlayan ülkelere transferi daha kolay olmaktadır; zira maddi olmayan bu varlıkların, fiziki mallar gibi herhangi bir yere fiziksel sevkiyatı gerekmemektedir. Örnek olarak Pfizer, Bristol-Myers Squibb ve Microsoft; büyük ölçüdeki Ar-Ge birimlerini ve patentlerini İrlanda'ya taşıırken Vodafone ve Shell gibi şirketler, vergi cennetlerinde veya İsviçre'de, grup şirketlerinin marka ve lisanslarına sahip olan ve onları yöneten holding şirketler kurmuştur (Dischinger ve Riedel, 2011). Telif hakkı olan birçok şarkı, dijital ortamda mevcuttur ve internetten indirilebilir. Ayrıca çok uluslu şirketler, mülkiyet haklarını, olabildiğince düşük bir fiyata göstererek vergi cennetlerindeki şubelerine transfer edebilmektedir (Blair-Stanek, 2015). Maddi olmayan varlıklara sahip çok uluslu şirketler, farklı ülkelerdeki yabancı iştirakleri aracılığıyla telif ücretleri ve lisans bedelleri talep ederek, transfer fiyatlarını manipüle edip kârlarını kaydırabilmektedir. Bu durum, ana şirket ile diğer üretim yapan ve faaliyet gösteren şirketler arasında kârların değişimine yol açabilmektedir (Dischinger ve Riedel, 2011).

S&P 500 Endeksinde yer alan 71 teknoloji şirketinin son iki yılda dünya genelinde ödediği nakit vergi oranının ortalama olarak diğer S&P şirketlerinin ödediğinden üçte bir oranında az olduğu raporlanmıştır (Duhigg ve Kocieniewski, 2012). Ekonomistler, vergi arbitrajı olarak da tanımlanabilecek bu kötüye kullanımın ABD hazinesine her yıl 90 milyar dolar civarında maliyeti olduğunu tahmin etmektedir (Blair-Stanek, 2015). Bu durumun sonucunda hem ülkeler vergi kaybına uğramakta hem de değer asıl yaratıldığı yerden farklı bir yerde bu değer kaydedildiğinden ortaya yanlış bir izlenim çıkmaktadır. Halbuki buluşların değer yaratıldığı ülkede yapılabilmesi için önemli ölçüde o ülkeye ait Ar-Ge gideri gerçekleşmiş ve patent başka bir ülkeye kaptırılmıştır. Ayrıca üretim faktörlerinden birisi olan Ar-Ge faaliyetleriyle ilgilenen personelin de patentlerin kaydedtirildiği ülkelere gitmesi muhtemeldir (Hines ve Rice, 1994).

Sınai hakların korunması için yapılan en önemli uluslararası anlaşmalardan biri de Paris Sözleşmesidir. 1983 yılında yürürlüğe giren ve Türkiye'nin de 10 Ekim 1925 tarihinde katıldığı (Gülbüz Güngör, 2017) bu sözleşmenin temel amacı, üye ülkeler arasında fikri mülkiyetin korunmasının karşılıklı tanınması için bir çerçeve oluşturmaktır. Paris Sözleşmesi kapsamındaki sınai haklar, en geniş bağlamda patentler, ticari markalar, endüstriyel tasarımlar, faydalı modeller, ticari isimler ve coğrafi işaretlerdir (Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, t.y.).

Bu çalışmanın amacı, şirketlerin vergi yüklerini azaltmak için kâr kaydırma stratejisi kullanarak fikri mülkiyet haklarını yüksek finansal gizlilik sağlayan ülkelere taşıyıp taşımadığını ve süreç içinde olası (tasarlanan) mekanizmaları incelemektir. Bu amaçla, 52 ülkenin 2022 yılına ait verileri kullanılarak finansal gizliliğin çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarına olan etkisi En Küçük Kareler (bundan sonra kısaca EKK) yöntemiyle incelenmiştir. Kâr kaydırma değişkenine doğrudan ulaşmak zor olduğundan, yurt dışı yerleşiklerin patent sayısı bu değişkene vekil olarak atanmıştır. Vergi cenneti sayısının göreceli olması ve yüksek finansal gizliliğin şirketlerin Ar-Ge yatırımlarını daha güvenli buldukları bir ortamda yapmasına olanak sağlaması nedeniyle kurumsal vergi oranları yerine Finansal Gizlilik Endeksi (bundan sonra kısaca FSI) bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bu çalışmanın literatüre katkısı şu şekildedir: (1) Kâr kaydırma, ülkelerin vergi gelirlerinde kayıplara sebep olmaktadır. Çok uluslu şirketlerin fikri mülkiyete dayalı vergi kaçınmalarını azaltmak için küresel çapta vergi kaçınmayı önleyici yeni vergi düzenlemelerinin yapılması planlanmaktadır. Bu çalışma, bulguları sayesinde, yapılacak düzenlemelere ışık tutabilmektedir. (2) Çalışmanın bulgularına göre vergi politikalarının daha etkin ve adil bir hale getirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. (3) Çalışmada, vergi oranları yerine, kapsayıcılık özelliği daha fazla olan ve vergiden kaçınmayı dolaylı olarak etkileyen finansal gizlilik değişkeni kullanılmış ve bu değişkene vekil olarak daha önce literatürde pek kullanılmayan FSI atanmıştır. Mevcut literatürdeki çalışmaların ötesinde farklı bir değişken ya da unsur olarak FSI boyutu öne çıkarılmıştır. Finansal gizlilik değişkeninin, kâr kaydırma amaçlı yapılan uluslararası yatırımları, literatürde çokça kullanılan vergi oranlarına nazaran, daha kapsamlı açıkladığı düşünülmektedir. (4) Ayrıca çalışmada, FSI'nin yanında, kâr kaydırma değişkeni için yurt dışı yerleşiklerin patent ve ticari marka başvuru sayıları gibi yenilikçi vekil değişkenlerinin kullanılması çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan ayrışmasını sağlamaktadır. Çalışma ayrıca ilerleyen süreçte yapılacak başkaca araştırmalar için yurt dışı yerleşiklerin patent ve ticari marka başvuru verilerinin olası etkilerinin de değerlendirilmesi gerektiği düşüncesini egemen kılmaktadır.

Çalışmanın sonuçları, şirketlerin kâr kaydırma davranışları üzerinde finansal gizliliğin önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Diğer kontrol değişkenleri regresyon denkleminde eklendiğinde ve sabit tutulduğunda, FSI'da yapılan %1'lik bir artışın, YOPS üzerinde ortalama %0,77'lik ve YOTMS üzerinde %2,32'lik bir artışa yol açtığı gözlemlenmiştir. Vergi

cennetleri gibi finansal gizliliğin yüksek olduğu yerler, şirketlerin varlık fiyatlarını ve gelirlerini manipüle etmelerine olanak tanımaktadır. Bu durum, devletlerin çok uluslu şirketlerin kârlarını ve dolayısıyla beyan edilen vergi matrahlarını izlemeyi zorlaştırmaktadır. Finansal gizliliğin, çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarını artırdığı tezinin literatüre yaptığı katkı ise şu şekildedir: Çok uluslu şirketlerin vergi cennetleri gibi vergi oranlarının düşük olduğu yerlere kârlarını kaydırması beklenen bir durumdur; fakat bu süreci sürdürülebilir kılan bir diğer unsur ise bu tür yerlerin müşterilerin yapmış olduğu faaliyetlere karşın sağladığı finansal gizlilik (Cobham vd., 2015). Bu yüzden, ampirik sonuçlara göre finansal gizliliğe karşı da önlem alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır; çünkü bu tür yerler hem gelir ve kârın etkin bir şekilde vergilendirilmesini önleyip hem de finansal piyasalardaki regülasyonları suistimal etmektedir (Cobham vd., 2015).

Çalışmanın geri kalan kısmı şu şekilde oluşmaktadır: 1. bölümde konuyla ilgili kâr kaydırma stratejilerinden oluşan teorik çerçeve işlenecek, 2. bölümde literatür taraması yapılacak, 3. bölümde veri seti ve kullanılacak analiz yönteminden bahsedilecek, 4. bölümde ampirik bulgular raporlanıp tartışılacak ve son olarak sonuç bölümünde, yapılan çalışma özetlenip bulgulara dayalı politikalar geliştirilecektir.

1. Teorik Çerçeve

Bu bölümde Kâr Aktarımı Yoluyla Matrah Aşındırması (bundan sonra kısaca BEPS) mekanizmalarından bahsedilecektir.

Çok uluslu şirketlerin çoğunluğu, düşük vergi oranlarına sahip ülkelerde ya da vergi cennetlerinde faaliyet göstererek vergi ödemelerinden kaçınma eğilimindedir. Buradaki varsayım, esas faaliyette bulundukları ülkelerdeki vergi oranlarının göreceli olarak yüksekliğidir. “BEPS, vergi kurallarındaki boşlukları ve uyumsuzlukları kullanarak vergi ödemekten kaçınmak için çok uluslu işletmeler tarafından kullanılan vergi planlama stratejilerini ifade eder” (OECD, t.y.). Vergiden kaçınmadan faydalanmak için şirketler, transfer fiyatlandırması manipülasyonu, şirket içi borçlanma (şirketin iştiraklerinden borçlanması), maddi olmayan varlıkların stratejik konumlandırılması, anlaşma alışverişi/anlaşma seçimi yoluyla anlaşmanın kötüye kullanılması, risk transferi ve sermaye kazançlarından vergi kaçınmak için varlık satışlarını düşük vergili yargı alanlarına yerleştirme gibi kâr kaydırma faaliyetlerinden bazılarını kullanmaktadır (Klemm ve Liu, 2019; Beer vd., 2019). Bu stratejilere BEPS araçları da denmektedir. Bu bölümde sırasıyla transfer fiyatlandırması manipülasyonu, şirket içi borçlanma ve maddi olmayan varlıkların stratejik konumlandırılması gibi kâr kaydırma stratejileri (BEPS araçları) açıklanacak ve Çift İrlanda-Hollanda Sandviç yönteminden bahsedilecektir.

1.1. BEPS Araçları

1.1.1. Transfer Fiyatlandırması Manipülasyonu

Transfer fiyatlandırması bir örnek üzerinden açıklanabilmektedir. Hayali ABC şirketinin merkezi Almanya'da bulunmakta ve bu şirketin vergi cenneti

olarak nitelendirilen bir ülkede bir şubesi (iştiraki) bulunmaktadır. ABC şirketi, patentini vergi cennetinde kaydettirdiğinden bu patent için herhangi bir telif ödemesine tâbi olmamaktadır. Daha sonra ABC şirketinin başka bir ülkedeki şubesi, bu patenti yüksek bir meblağa satın almıştır. Böylelikle, bu şube satın alımı gider olarak kaydedebilmektedir ve bu durum, şirketin vergilendirilebilir gelirini düşürerek ödeyeceği vergi miktarını azaltmaktadır. Bu durumda, çok uluslu şirket, sadece anavatanında vergi ödemekten kaçınmakla kalmamakta aynı zamanda faaliyet gösterdiği diğer yerlerde, vergi ödemeden ya da çok az vergi ödeyerek faaliyet göstermiş olmaktadır (Jones ve Temouri, 2016). Bu uygulamanın adı literatürde “transfer fiyatlandırması” olarak geçmektedir.

Genellikle yenilikçi firmalar, Ar-Ge’ye daha çok yatırım yaptıklarından Ar-Ge vergi indiriminden diğer şirketlere göre daha fazla faydalanmaktadır. Bu yüzden bu firmaların daha düşük efektif vergi oranlarına sahip olmaları beklenmektedir (Cheng vd., 2021). Örnek olarak ülkemizde 5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun’a göre Ar-Ge ve tasarım merkezleri, proje çalışmaları için yaptıkları harcamaların tamamını kurumlar vergisi matrahından düşebilmektedir (5746 sayılı Kanun; Madde 3-(1))¹. Ayrıca bu merkezlerde çalışan personel, gelir vergisi stopaj teşviği de almaktadır (5746 Sayılı Kanun; Madde 3-(1)). Transfer fiyatlandırması üzerinden kâr kaydırması daha çok patent gibi fikri mülkiyet hakları üzerinden gerçekleştirilmektedir; fakat, herhangi bir ülkeye ait patentin, düşük vergili bir ülkede ortaya çıkması yerine şirket içi bir işlem ile transfer fiyatlandırması üzerinden başka bir ülkeye gönderilmesi, patentin yasal olarak korunması açısından daha uygun bir gelir transferi yöntemidir (Cheng vd., 2021). Lisanslama sayesinde patentin yasal sahipliğinin ana ülkede kalması sağlanırken patentin gelecekteki kazançları iştiraklerde kaydedilebilmektedir. Aşağıda, Cheng vd. (2021) tarafından verilen bir örnekle patent üzerinden kâr kaydırma işlemi, daha önce verilen ilk örneğe göre daha detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmış ve aynı zamanda Cheng vd. (2021) tarafından sunulan şema kullanılarak Şekil 1 ile görselleştirilmiştir.

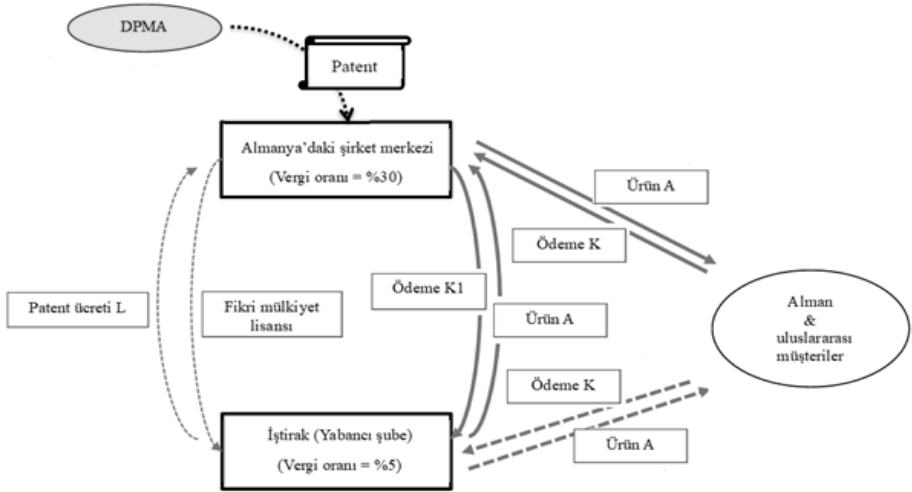
Merkezi Almanya’da bulunan ve hayali bir şirket olan XYZ’nin tabi olduğu kurumlar vergisi oranı %30’dur. XYZ firmasının bir vergi cennetinde iştiraki vardır ve bu ülkedeki vergi oranı %5 olarak varsayılmıştır. Bu durumda eğer 1€’luk gelir, iştirake kaydırılırsa XYZ firması, 1€’luk gelirin %25’inden kaçınmış olacaktır. XYZ firması öncelikle Almanya’daki patent ofisine (DPMA) başvurmuş ve daha sonra ürüne ait patentin tüm ekonomik haklarını (kullanım hakkı, üretim hakkı ve patentle ilişkili ürünlerin satımından kaynaklı haklar) yabancı iştirakine lisanslamıştır. Kullanım haklarının tümünün iştirak kuruluşu devredilmesiyle birlikte patentli teknolojinin kullanılmasıyla yeni bir ürün olan A üretilmiştir. A ürününün piyasa fiyatının K€ ve iştirakine kullanım hakkını verdiğinden dolayı XYZ

¹5746 sayılı Araştırma, Geliştirme ve Tasarım Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkında Kanun, Resmi Gazete (2008), Sayı 26814, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080312-2.htm> (Erişim Tarihi: 16.03.2024)

firmasının elde ettiği telif hakkı bedelinin L€ olduğu varsayılmıştır. Burada XYZ firması, L€'yu K€'dan düşük gösterebilme yetkisine sahip olduğundan iştirakine düşük bir telif hakkı bedeli belirleyerek L'nin K'dan düşük olmasını sağlayabilmektedir.

Almanya'daki ana şirket, A ürününü iki farklı şekilde piyasaya sürebilmektedir. İlkinde, yurt dışındaki iştirak A ürününü doğrudan Almanya'da veya uluslararası pazarlarda satmaktadır. Bu durumda, patente ilişkin kârın tutarı (K€-L€) olmakta ve bu miktar, yurt dışındaki iştirakin finansal raporlamasında yer almaktadır. Dolayısıyla (K€-L€) tutarındaki gelir, Almanya'daki ana şirketten yurt dışındaki iştirake kaydırılmakta ve kaçınılan vergi (K€-L€) x %25 olmaktadır. İkincisinde ise iştirak, ürünü tekrardan Almanya'daki ana şirkete L€'dan yüksek fakat K€'dan düşük olan K1€'ya satmaktadır. Almanya'daki şirket bu ürünü K€'ya Almanya'da ya da uluslararası pazarlarda satabilmektedir. Bu durumda, iştirakin elde ettiği kâr (K1€-L€) kadardır. Sonuç olarak (K1€-L€) kadarlık gelir Alman şirketine yabancı iştirake kaydırılmakta ve Alman şirketi tarafından kaçınılan toplam vergi bedeli (K1€-L€)×%25 olmaktadır.

Şekil 1: Patent Kullanılarak Yapılan Transfer Fiyatlandırması Üzerinden Kâr Kaydırması

Kaynak: Cheng vd.'den (2021) uyarlanmıştır.

1.1.2. Şirket İçi Borçlanma

Çok uluslu şirketler, borca ödenen faiz, vergiden düşülebilir olduğundan kendi şubeleri arasında borç transferi yapmaktadır. Ayrıca, vergiden kaçınmak için borçlanma faiz oranını da olduğundan fazla gösterebilmektedir (Hebous vd., 2021). Kâr kaydırması ise daha az vergi ödeyebilmek amaçlı kârların farklı yerlere kaydırılmasıyla meydana gelmektedir. Bu bağlamda şirketler, borcu stratejik olarak farklı şubelere yerleştirerek ve farklı faiz oranlarından faydalanarak, kârlarının mali tablolarında nerede görüneceğini manipüle edebilmektedir. Şirket içi borçlanma yöntemiyle yapılan kâr

kaydırma yöntemi, şirketin düşük vergi oranlarının olduğu bir ülkedeki şubesinden borçlanıp vergi oranlarının yüksek olduğu başka bir ülkedeki şubesine borç vermesiyle gerçekleşmektedir (Buettner ve Wamser, 2013). Desai vd. (2004), yerel vergi oranlarının Amerikan çok uluslu şirketlerinin yabancı iştirakleri tarafından gerçekleştirilen borçlanma seviyesi üzerindeki etkisini incelemiştir. Bulgulara göre yerel vergi oranlarının %10 daha yüksek olması Amerikan şirketlerine ait iştiraklerin (toplam borç/toplam varlık) oranının %2,8 daha yüksek olmasına neden olmuştur.

Ayrıca, vergi politikalarında yapılan bir değişiklik, çok uluslu bir firmanın faaliyet gösterdiği tüm ülkelerde sermaye yapısını optimize etmeye neden olmaktadır (Huizinga ve Laeven, 2008). Örneğin bir ülkedeki borç finansmanını destekleyen politikalar o ülkede borçlanmayı teşvik ederken çok uluslu firmanın genel borçluluğunu kontrol altında tutmak amacıyla diğer ülkelerdeki borç finansmanını azaltabilmektedir (Huizinga ve Laeven, 2008). Şirketlerin kâr maksimizasyonu için yabancı iştirakleri arasındaki borç kaydırma politikası iştiraklerden birinin vergi cennetinde olup olmamasına göre de değişiklik gösterebilmektedir. Özellikle, çok uluslu bir şirketin vergi cennetinde bir iştiraki bulunuyorsa, bu şirketin kâr kaydırma stratejisi, diğer yatırım yerlerinden elde edilen kârların vergi cennetine aktarılması şeklinde kurulabilmektedir.

Fuest vd. (2011), Alman çok uluslu şirketlerin verilerini analiz ederek bu şirketlerin yabancı iştiraklerinin şirket içi kredilerinin toplam varlıklarına oranının faaliyet gösterdikleri ülkedeki vergi oranlarıyla doğru orantılı olup olmadığını incelemiş; araştırma sonuçları, bu iki değişken arasında doğru orantının olduğunu göstermiştir. Bu sonuca dayanarak gelişmiş ve gelişmekte olan ekonomilerde faaliyet gösteren iştiraklerin davranışları araştırılmış; gelişmekte olan ekonomilerde faaliyet gösteren iştiraklerde, şirket içi borçlanma oranının, vergi oranındaki değişikliklere karşı gelişmiş ekonomilere göre iki kat fazla tepki verdiği anlaşılmıştır. Ayrıca Fuest vd. (2011), vergi cennetinde iştiraki bulunan çok uluslu şirketlerin vergi cennetinde iştiraki bulunmayanlara göre kâr kaydırma stratejilerinin uygulanmasının daha kolay olup olmadığını araştırmıştır. Sonuçlara göre, çok uluslu şirketlerin uluslararası borç kaydırmasını belirleyen faktör, vergi cennetinde iştirakinin varlığından ziyade düşük vergili bir ülkede iştirakinin bulunup bulunmamasıdır. Nitekim bu sonuç mantıklıdır; çünkü İsviçre, Hollanda ve İrlanda gibi ülkeler vergi cenneti olarak sınıflandırılmamalarına rağmen vergi alanında yaptığı teşviklerden dolayı büyük ölçüde çok uluslu şirketlerin yatırım yapmaları için cazip teşvikler içermektedir.

1.1.3. Maddi Olmayan Varlıkların Stratejik Konumlandırılması

Maddi olmayan varlıkların stratejik konumlandırılması vergiden kaçınma açısından önem taşıyan bir konudur. “Bir patentin değeri, belirli bir coğrafi alanda ilişkili teknolojiyi kullanma hakkı sağlaması nedeniyle ortaya çıkar. Bu coğrafi alanda teknolojiyi kullanmak isteyen herhangi bir taraf, patent sahibine bir telif ücreti ödemek zorunda kalacaktır” (Karkinsky ve Riedel, 2012:177). Şirketler, patent, marka ve fikri mülkiyet hakkına sahip varlıkların

Ar-Ge faaliyetlerini bir ülkede yaparken bu varlıkların telif haklarını ve bu varlıkların daha sonradan yaratacağı gelirleri de göz önünde bulundurarak vergi oranlarının daha düşük olduğu yerlerdeki yine kendi iştiraklerine transfer etmektedir (Beer vd., 2019).

Transfer fiyatlandırması yapılırken emsallere uygunluk ilkesi titizlikle gözetilmektedir. Emsallere uygunluk ilkesi, “bağlı kuruluşların eşit müzakere koşullarında işlem yaptığı ve her iki tarafın birbirinin etkisine ve kontrolüne tabi olmadığı, adil ve yasal bir şekilde fiyatlamaya izin veren bir işlemin gerçekleşmesini sağlayan ilkedir” (Yao, 2013:2); fakat genellikle ilişkisiz taraflar arasında patentlerin benzersizliğinden dolayı sınai haklar ile ilgili karşılaştırılabilir işlemler pek bulunmamaktadır. Bu yüzden herhangi bir şirketin maddi olmayan varlıklarına ilişkin emsal bir fiyat belirlemek genellikle çok zordur (Grubert, 2003). Bu durum sonucunda, şirketler iştiraklerine lisanslama yaparken çıkarlarına uygun bir fiyat belirlemektedir. Yao (2013), şirketlerin yer seçiminin diğer değişkenlere bağlı olduğu durumlarda emsallerin uygunluğu ilkesinin vergi gelirleri üzerindeki etkisini incelemiş ve transfer fiyatının sadece vergi politikalarına değil aynı zamanda firmaların yer seçimlerine de bağlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Çok uluslu şirketlerin yer seçimi, maddi olmayan duran varlıkların çeşidine göre de değişmektedir. Dudar ve Voget (2016), Avrupa ve ABD'deki patent ve ticari marka başvurularına ilişkin 1996-2012 dönemine ait verileri iki farklı türdeki maddi olmayan varlıkların konum seçiminin vergi elastikiyetlerini çoklu logit modeli ile tahmin ederek bu iki varlıktan hangisinin vergi planlama amaçlı olarak diğerine göre daha fazla kullanıldığını araştırmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarına göre ticari markanın konum seçiminin vergi elastikiyeti %0,77 ile %3,14 arasında değişirken patentin konum seçiminin vergi elastikiyeti %0,05 ile %0,85 arasında değişmektedir. Başka bir deyişle, vergi oranındaki bir birimlik artış, bir ülkedeki ticari marka sayısında %0,77 ile %3,14 arasında bir azalışa sebep olurken patent sayısında %0,05 ile %0,85 arasında bir azalışa sebep olmaktadır.

1.2. Vergiden Kaçınma Stratejisi Olarak Çift İrlanda-Hollanda Sandviç Yöntemi

Maddi olmayan varlıkların stratejik konumlandırılmasını ve aynı zamanda transfer fiyatlandırmasını da içeren en uygun örneklerden biri “Çift İrlanda-Hollanda Sandviç” (Double Irish With A Dutch Sandwich) yöntemidir. Bu yöntem, kazançlara uygulanacak vergiyi en aza indirgeyebilmek için iki adet İrlanda firması ve bir adet Hollanda firmasının kullanılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu yöntemin sandviçe benzetilmesinin nedeni kârın, öncelikle bir İrlanda firmasından Hollanda firmasına ve sonrasında vergi cennetindeki İrlanda firmasına aktarılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu stratejiyi kullanan şirketler arasında teknolojiyi-yoğun şirketlerden Google, Facebook, Microsoft (Jones vd., 2018) ve Apple (Duhigg ve Kocieniewski, 2012) vardır. Bu strateji, vergide uluslararası rekabetçilikten dolayı birçok çok uluslu şirketi İrlanda'ya çekip yoksulluğu azalttığından

dolayı İrlanda için doğru bir strateji sayılabilmekte; ancak yabancı sermaye çekmek için yapılan bu vergi politikaları, vergi tabanını aşındırmakta (OECD, 1998) ve bir ülkedeki gelir eşitsizliğini artırabilmektedir.

Çift İrlanda-Hollanda Sandviç yöntemi 3 ana aşamadan oluşmaktadır ve oluşumdaki ana şirket genellikle bir ABD şirkettir (Brothers, 2014). Bu aşamalar şu şekildedir (Brothers, 2014:688):

1. Ana şirket, İrlanda yasalarına tabi olarak kurulmuştur ve tamamen kendi başına bir varlık oluşturmaktadır; ancak şirketin yönetimi ve kontrolü Bermuda gibi vergi cennetinin olduğu bir yerdir (Vergi cennetindeki yer bundan sonra İrlanda Holding Şirketi (kısaca İrlanda HoldCo) olarak adlandırılacaktır). ABD’li şirket bazı patent haklarını İrlanda HoldCo’ya lisanslamaktadır.

2. Bu aşamada, İrlanda içinde organize edilen, üretim yapan, yönetilen ve kontrol edilen bir alt seviye kuruluş olan yeni bir şirket kurulmaktadır (bundan böyle bu şirket İrlanda OpCo olarak adlandırılacaktır). Bu modeldeki varsayımlardan bir tanesi, İrlanda OpCo’nun vergiyi minimize etmek için kârını bazı işlemlerle İrlanda HoldCo’ya taşımasıdır; çünkü İrlanda kanunlarına göre eğer İrlanda OpCo başka bir ülkedeki yöneticiler tarafından yönetiliyorsa yöneten ülkenin vergi yasalarına tabidir.

3. Sonraki aşamada ise İrlanda HoldCo, Netherlands HoldCo adında Hollandalı yeni bir holding şirketi kurmaktadır İrlanda HoldCo bazı patent haklarını Hollanda HoldCo’ya, Hollanda HoldCo da bazı patent haklarını İrlanda OpCo’ya lisanslamaktadır.

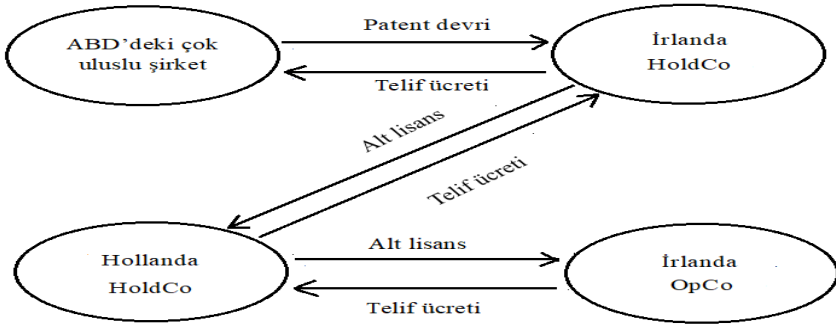
Yukarıdaki aşamalar bir örnekle açıklanabilmektedir (Jones vd., 2018; The Double Irish, 2020):

Almanya’daki hayali bir firma, ABD kökenli bir IT firmasından bir e-ticaret sistemi satın almaktadır. Eğer bu e-ticaret sistemi, ABD’deki ana şirket tarafından satılsaydı kazanç %21’lik bir efektif vergi oranına tabi olacaktı; fakat bu sistem İrlanda OpCo tarafından satılırsa ABD’deki şirket %21’lik vergi oranından kaçınacak ve kazancı İrlanda’daki %12,5’luk vergi oranından vergilendirmeye tabi tutulacaktır. Öte yandan işlemin Ireland HoldCo üzerinden yapılması ödenecek vergi miktarını neredeyse sıfırlayacaktır; eğer ABD, İrlanda’da faaliyet gösteren ama ana merkezi bir vergi cennetinde bulunan bir iştirakin varlığını tespit ederse, Kontrol Edilen Yabancı Kurumlar (Controlled Foreign Companies) (bundan sonra kısaca KEYK) kurallarını işletip verginin ABD vergi oranından verilmesini isteyebilmektedir. KEYK kuralları, “ana ülke vergilendirilmesinden muaf olan yurt dışı geliri özel olarak vergilendirmeyi amaçlayan kurallardır” (Egger ve Wamser, 2015:77). Bu durumda, ABD’li şirket, bu durumu önlemek için İrlanda OpCo tarafından %12,5’luk vergi oranına tabi olarak kazancını vergilendirebilmektedir.

Bu vergiden de kaçınmak için İrlanda OpCo’nun, e-ticaret sistemini 7.500\$’a sattığı ve ürünün patenti İrlanda HoldCo’ya ait olduğu için İrlanda’daki şirketin, İrlanda HoldCo’ya 7.500\$ telif ücreti ödediği varsayılmıştır. Bu durumda işlemlerden kaynaklı net kâr 0\$’a düşmekte ve kurumlar vergisi ödenmemiş olmaktadır. ABD, İrlanda kökenli bu iki

kuruluşu, tek kuruluş olarak gördüğü için, işlem doğru yapıldığı takdirde, KEYK kurallarını işletememekte; fakat telif ücreti ödendiği için stopaj vergisi kesilmektedir. Bu vergiden de kaçınmak için bu sefer devreye ABD’li şirketin başka bir yabancı iştiraki olan Hollanda’da kurulu Hollanda HoldCo girmektedir. Burada, yapılan anlaşmaya göre, Hollanda ve İrlanda arasında bazı ödemelerden vergi alınmayacağı varsayılmaktadır. Öncelikle İrlanda OpCo, Hollanda HoldCo’ya telif ücreti ödemesi yapmakta ve göstereceği giderden dolayı vergiden kaçınabilmektedir. İki ülke arasındaki anlaşmadan dolayı şirketler stopaj vergisi ödemeyebilmektedir. Hollanda HoldCo, İrlanda HoldCo’ya bir telif ücreti ödemesi yapmakta ve o da göstereceği giderden dolayı kurumlar vergisinden kaçınabilmektedir. Buradaki işlemler vergi ödenmeyecek şekilde ayarlandığı için ödenen vergi miktarı 0\$ ya da 0\$’a yakın bir meblağdır. Son olarak patentin asıl sahibi ABD’deki şirket olduğundan İrlanda, HoldCo ABD’deki şirkete telif ücreti ödemek durumundadır. Şekil 2’de bu yöntem, ana hatlarıyla özetlenmiştir.

Şekil 2: Çift İrlanda-Hollanda Sandviç Yöntemi

Kaynak: Jones vd. (2018)’den geliştirilerek uyarlanmıştır.

Çift İrlanda-Hollanda Sandviç yöntemi ABD şirketleri tarafından 1990’ların başından beri kullanılmaktadır (Fonseca, 2020); ancak 2014 yılında Avrupa Birliği, vergi istismarına yol açan bu yöntemin kaldırılması için İrlanda hükümetine baskı yapmıştır (Schechner, 2014). Ocak 2015 döneminde resmi olarak sonlandırılmasına rağmen hali hazırda bu yöntemi kullanan ve yeni kanundan etkilenen şirketlerin de bu yöntemi aşamalı olarak terk edebilmeleri için Ocak 2020’ye kadar ek süre tanınmıştır (Fonseca, 2020).

Wier ve Zucman’da (2022) belirtildiği üzere 2019’da çok uluslu şirketlerin kârlarının neredeyse 1 trilyon doları ya da %40’ı vergi cennetlerine kaydırılmış ve bu sebeple küresel ölçüde kurumlar vergisi gelirlerinin %10’u kayba uğramıştır. Her ne kadar vergi cennetleri, birçok çalışmada, yüksek vergi uygulayan ülkelerin kendi alt-optimallığe sahip vergi politikalarının olumsuz etkilerini azaltan bir varlık olarak modellenmiş olsa da bu yerler, vergi cenneti olmayan ülkelerin vergi gelirlerini azaltarak gelir tabanlarını korumak için kaynak harcamalarına ve bu süreçte de ülkelerin refahını azaltmalarına neden olduğundan “parazit” olarak adlandırılmaktadır (Slemrod ve Wilson, 2009).

Blair-Stanek (2015) ise çok uluslu şirketlerin vergiden kaçınma davranışlarını vergi hukukunun çözemediğini belirtmiş ve vergi hukukunun ilgili maddelerini değiştirmek yerine var olan fikri ve sınai mülkiyet hukukunun genişletilmesini önermiştir. Adı geçen çalışmada, çok uluslu şirketlerin vergiden kaçınma stratejilerinin çoğunluğunun, fikri mülkiyeti düşüğe değerlendirmekten kaynaklandığı ve bu şirketlerin düşük değerlendirme yapması durumunda, daha sonra bu şirketlerin fikri mülkiyetle ilgili dava açılmasını veya patentlerin lisanslanmasını zorlaştırmayı önerdikleri görülmektedir.

2. Literatür Taraması

Maddi olmayan duran varlıkların kâr kaydırması ile ilgili literatür taraması farklı kısımlara bölünebilmektedir. Bu çalışmanın bu kısmında öncelikle, yapılan ampirik çalışmalarda hangi veri tabanlarının ve analiz yöntemlerinin kullanıldığından sonrasında ise sırasıyla çok uluslu şirketlerin başka ülkelerde iştirak kurmalarını etkileyen faktörlerden ve dolayısıyla kâr kaydırma ile yapılan ampirik çalışmalardan bahsedilecektir.

Yapılan çalışmaların birçoğu çok uluslu şirket ve iştiraklerinin verilerini Bureau Van Dijk tarafından hazırlanan Amadeus veri tabanından elde etmiştir (Huizinga ve Laeven, 2008; Jaafar ve Thornton, 2015; Dischinger ve Riedel, 2011; Friedrich ve Tepperova, 2021; Karkinsky ve Riedel, 2012). Amadeus veri tabanında, Orta ve Doğu Avrupa'daki şirketlerin mali tabloları, çok uluslu bir grubun sahiplik yapısı, halka arz edilmiş şirketlerin fiyat verileri ve şirketler hakkında yapılan pazar araştırması verileri bulunmaktadır (Bureau Van Dijk, t.y.); fakat bu veri tabanında iç ve dış borç verileri mevcut değildir (Moen vd., 2011). Avrupa şirketlerine ait patent verileri ise genel olarak Avrupa Patent Ofisinden (bundan sonra kısaca EPO) elde edilmektedir (Karkinsky ve Riedel, 2012). Şirketler, her bir ulusal ofise ayrı ayrı başvuru yapmak yerine EPO'ya başvurarak daha ucuz olan tek bir başvuru yapmış olmaktadır (Bauman vd., 2020). Diğer kullanılan veri tabanlarından biri de Orbis'tir (Beer ve Loeprick, 2015; Delis vd., 2021; Dudar ve Voget, 2016). Türkiye'deki şirketlere ait patent başvurularına Türk Patent Enstitüsü veya OECD veri dağıtım sisteminden, ülkeye ait toplam patent başvuru sayısına ise Dünya Bankası veri tabanından ulaşılabilmektedir. Ayrıca, yapılan çalışmalarda çoğunlukla panel verinin kullanıldığı gözlemlenmiştir (Huizinga ve Laeven, 2008; Klassen ve Laplante, 2012; Cheng vd., 2021; Hasan vd., 2014; Bauman vd., 2020; Vicard, 2015).

Herhangi bir çok uluslu bir şirketin yabancı ülkelerde iştiraki olmasını etkileyen faktörler vardır. Özellikle eğer çok uluslu bir şirketin maddi olmayan varlıklarının sayısı fazla ise o şirket diğer ülkelerdeki vergi avantajından faydalanabilmek için başka ülkelerde iştirak açabilmektedir. Jones ve Temouri (2016) çok uluslu şirketlerin vergi cennetlerinde iştirak kurmalarını etkileyen faktörleri araştırmıştır. Sonuçlara göre, yoğun teknoloji içeren imalat sektöründeki çok uluslu şirketlerin önemli düzeyde patent ve fikri mülkiyet gibi maddi olmayan varlıklara sahip olmaları, bu şirketlerin vergi cennetlerinde yabancı iştiraklere sahip olma olasılıklarını artırmaktadır; çünkü

bu şirketlerin bu konjonktürdeki amacı, kurulduğu ve faaliyette bulundukları diğer yabancı ülkelerdeki yüksek vergi oranlarından kaçınmaktır. Ayrıca, aynı çalışmanın sonuçları göstermektedir ki; çok uluslu şirketlerin kurulduğu yerlerdeki vergi oranlarındaki indirim, bu şirketlerin vergi cennetlerindeki faaliyetlerini etkilememektedir. Diğer bir ifadeyle vergi cennetleri, şirketlere ve yatırımcılara minimum seviyede kurumlar vergisi ve maksimum seviyede gizlilik önermektedir.

Delis vd. (2021), maddi olmayan varlıkların toplam varlıklara oranındaki bir standart sapmalık artışın, kâr kaydırma üzerinde %4,4'lük bir artışa sebep olduğunu bulmuştur. Huizinga ve Laeven (2008), merkezi Avrupa'da olan çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma stratejisinin, bu şirketlerin faaliyet gösterdiği tüm ülkeler arasındaki uluslararası vergi oranı farklarının ağırlıklı ortalamasına bağlı olduğunu bulmuştur. Beer ve Loeprick (2015) çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarını inceleyerek maddi olmayan varlıklara sahip olmanın, şirketlerin kâr kaydırma davranışını etkilediğini bulmuştur. Yapılan analiz sonuçlarına göre, vergi oranındaki bir birimlik artış, maddi olmayan varlıkları olmayan iştiraklerin raporlanan kârlarında %0,76'lık bir azalma meydana getirirken orta ve üstü maddi olmayan varlıklara sahip iştiraklerin kârlarında %1,2'lik bir azalma meydana getirmektedir. Dischinger ve Riedel (2011) Avrupa merkezli çok uluslu şirketlerle iştirakleri arasındaki kâr transferini panel veri analizi kullanarak incelemiştir. Sonuçlara göre, bir iştirakin olduğu ülkedeki kurumsal vergi oranının, çok uluslu grup içindeki diğer iştiraklerin bulunduğu ülkelerin kurumsal vergi oranlarına göre düşük olması durumunda, o ülkedeki maddi olmayan varlık yatırımının daha yüksek olduğu bulunmuştur.

Çok uluslu şirketlerin vergiden kaçınma amaçlı kâr kaydırması ile ilgili en kapsamlı çalışmalardan biri Dharmapala ve Hines'e (2009) aittir. Bu çalışmada, literatürde kullanılan veriden analiz yöntemi ve bulunan ampirik sonuçlara kadar çok yönlü bir literatür taraması yapılmıştır. Çalışmanın önemli çıkarımlarından biri, vergi planlaması ile ilişkilendirilen sabit maliyetlerin, şirketler arasındaki davranış farklılıklarını açıklamada rol oynadığıdır. Sabit maliyetlerin varlığı, şirketlerin vergi planlama faaliyetlerine katılım derecesindeki farklılıklara sebep olmaktadır: Büyük firmalar, vergi planlamasından daha fazla fayda bekledikleri için bu sabit maliyetleri göze almaya istekliken küçük firmalar istekli değildir ve bu yüzden küçük firmalar vergi farklılıklarına karşı daha az duyarlı olup vergi planlamadan kaynaklı kâr kaydırma fırsatlarını kaçırabilmektedir. Rego (2003), vergi planlamasında ölçek ekonomisinin olup olmadığını araştırmış; bu amaçla çok uluslu Amerikan şirketlerinin efektif vergi oranlarıyla sadece ABD'de faaliyet gösteren şirketlerin efektif vergi oranlarını karşılaştırmıştır. Sonuca göre büyük firmalar, politik maliyetlerle karşılaştığından dolayı daha fazla vergi ödemektedir.

Cheng vd. (2021), ABD'li şirketlerin patentleri, Ar-Ge ve kurumsal vergi planlama arasında herhangi bir ilişki olup olmadığını araştırmış ve çok uluslu şirketlerin düşük vergili yerlere gelirlerini kaydırıldığını bulurken sadece kendi

ülkesinde faaliyet gösteren şirketlerde böyle bir etki bulamamıştır. Ayrıca Cheng vd.'nin (2021) çalışmasının sonuçlarına göre, gelir üzerinden kâr kaydırması sadece patentlerde geçerli olup Ar-Ge harcamalarında geçerli değildir; çok uluslu şirketler, Ar-Ge faaliyetlerinden bağımsız olarak patente dayalı gelir kaydırması yapmaktadır. Güvenen vd. (2022), yine ABD'li şirketlerin kâr kaydırma davranışlarını incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre ABD'den dışarıya kaydırılan kârlar, 1990'ların ortalarından 2010'a kadar hızla artmış, sonrasında azalmıştır. Maddi olmayan varlıkların ise kâr kaydırmada önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

3. Yöntem ve Veri Seti

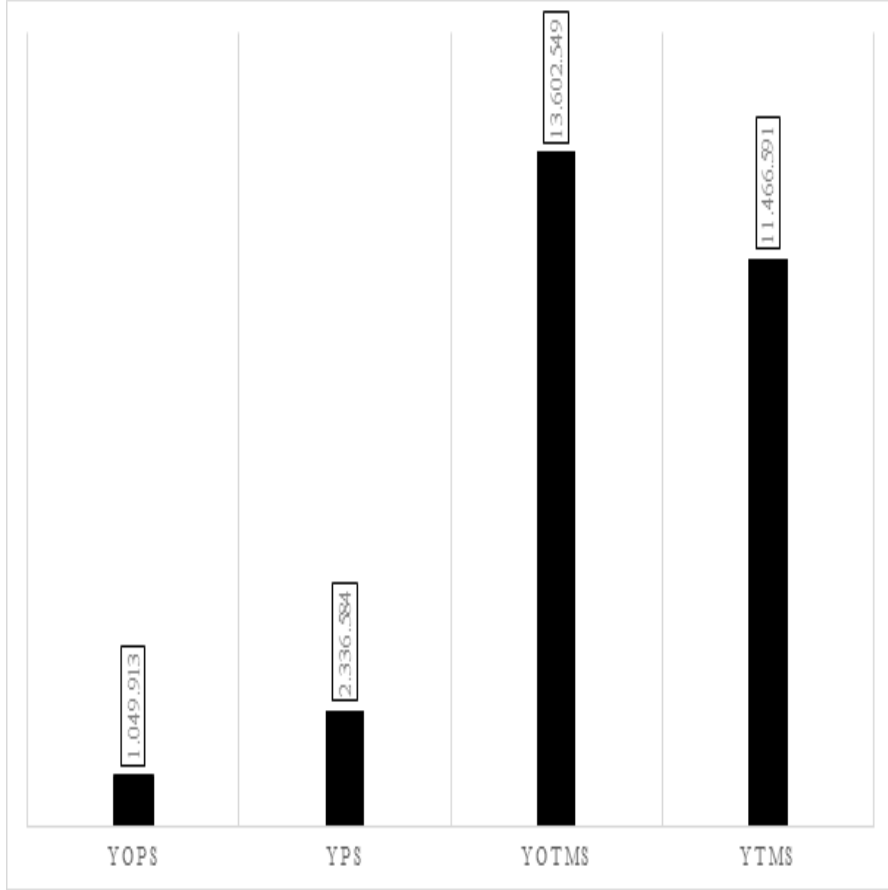
3.1. Veri Seti

Maddi olmayan mülkiyeti temsil eden endüstriyel haklar iki kısma ayrılmaktadır (OECD, 2022). Bunlar (1) üretim kategorisi ile ilgili maddi olmayan varlıklara ait mülkiyet ve (2) pazarlama kategorisi ile ilgili maddi olmayan varlıklara ait mülkiyettir. Üretime ait maddi olmayan varlıklar patent, know-how ve tasarım gibi öğeleri içerirken pazarlama ile ilgili maddi olmayan duran varlıklar, marka adları, ticari isimler, müşteri listeleri, dağıtım kanalları ve ürüne ait eşsiz isim, sembol veya resimler gibi öğeleri içermektedir (OECD, 2022:377).

Çalışmada yer alan veri seti, 52² ülkenin 2022 yılına ait yatay kesit verisini içermektedir. Araştırılan konu ise vergiden kaçınmanın çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarına olan etkisidir. Kâr kaydırma direkt olarak ölçülmesi zor bir değişken olduğundan (Bijlemeer, 2020) yerine vekil atanmış ve bağımlı değişken olarak yerleşik olmayanların herhangi bir ülkedeki patent ve ticari marka başvuru sayısı kullanılmıştır. Şekil 3'te 52 ülkeye ait hem yerleşiklerin hem de yerleşik olmayanların toplam patent ve ticari marka başvuru sayıları verilmiştir. Görüldüğü üzere, toplam ticari marka başvuru sayısı hem yerleşikler hem de yerleşik olmayanlar için toplam patent başvuru sayısından oldukça yüksektir.

²Çalışmada yer alan ülkeler: Amerika Birleşik Devletleri, Almanya, Arnavutluk, Arjantin, Avusturya, Belçika, Birleşik Krallık, Brezilya, Bulgaristan, Çekya, Çin, Danimarka, Ekvador, Endonezya, Estonya, Fas, Finlandiya, Fransa, Güney Afrika, Güney Kıbrıs Rum Cumhuriyeti, Güney Kore, Hırvatistan, Hollanda, Hong Kong, İrlanda, İspanya, İtalya, İsviçre, Japonya, Kanada, Karadağ, Kenya, Kolombiya, Kosta Rika, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makao, Malta, Meksika, Pakistan, Polonya, Portekiz, Peru, Romanya, Rusya, Singapur, Sırbistan, Slovakya, Türkiye ve Yunanistan.

Şekil 3: 2022 Yılı İtibarıyla 52 Ülkeye Ait Yerleşiklerin ve Yerleşik Olmayanların Toplam Patent ve Ticari Marka Başvuru Sayısı

Kaynak: World Bank Group Indicators, <https://data.worldbank.org/indicator> (Erişim Tarihi: 25.06.2024) adresinde yer alan verilerden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Çok uluslu şirketler karmaşık finansal mekanizmalarla vergi yüklerini azaltmaya çalışmakta ve bu varlıkları vergi cennetlerine kaydettirmektedir; fakat bir ülkenin vergi cenneti olup olmadığını belirlemenin kesin bir kriteri yoktur. Oxfam, FATF ve OECD gibi kuruluşların sınıflandırmaları farklı olabilmekte; bu durum da analiz sonuçlarını etkilemektedir. Bunun yanında, finansal gizlilik sağlayan bölgeler, maddi olmayan varlıklara ait sahipliği ve patentlerin değerlendirilmesiyle ilgili hassas bilgileri şirketlerin rakiplerinden korumak için gizlilik sağladıklarından ve dolayısıyla varlık ve gelirlerinin gerçek değerini saklamaya olanak tanıdıklarından çok uluslu şirketler tarafından tercih edilebilmektedir. Bu sebeple, bu çalışmada bağımsız değişken olarak kapsamlı bir endeks olan FSI kullanılmış ve vergiden kaçınma dolaylı bir şekilde ölçülmeye çalışılmıştır. FSI, ülkelerin yasalarının ne ölçüde finansal gizlilik sağladığını göstermektedir (Tax Justice Network, t.y.). Endeks temelde iki boyuttan oluşmaktadır (Tax Justice Network, t.y.). Birinci

boyut, gizlilik skoru ile ilgilidir ve 100 üzerinden ülkelere puan verilmekte; 100'e doğru gidildikçe gizlilik artmaktadır. İkinci boyut ise ilgili ülkenin diğer ülkelerdeki şirketlere ne kadar finansal hizmet sunduğunu belirleyen küresel ölçek ağırlığıdır. Bu iki boyutun birleşmesiyle FSI oluşmakta ve ülkelerin aldıkları değerler FSI değeri ile gösterilmektedir. Bu değerın yüksek oluşu, o ülkenin yüksek finansal gizlilik sağladığını göstermektedir. Vergi cennetleri sadece yasaları dikkate alırken FSI hem yasaları hem de finansal faaliyetleri içeren bir gizlilik sunduğundan (Tax Justice Network, t.y.) çok uluslu şirketlerin yer tercihlerini daha doğru bir şekilde açıklayabilmektedir. Kontrol değişkenlerine ise literatür taraması sonucu ulaşılmıştır.

Çalışmadaki bağımlı değişken, bağımsız değişken, kontrol değişken, bu değişkenlerin kısaltmaları, değişkenler için kullanılan göstergeler (vekiller) ve veri kaynakları Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Değişkenlere Ait Bilgiler

Değişken Adı	Vekil	Notasyon	Veri Kaynağı
Yerleşik Olmayanların Patent Başvuru Sayısı	Değişken adı ile aynı	YOPS	Dünya Bankası ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
Yerleşik Olmayanların Ticari Marka Başvuru Sayısı	Değişken adı ile aynı	YOTMS	Dünya Bankası ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
Finansal Gizlilik	Finansal Gizlilik Endeksi	FSI	Tax Justice Network
Etkileşim Değişkeni	Finansal Gizlilik Endeksi x Yerleşik Olmayanların Patent Başvuru Sayısı	FSI x YOPS	Dünya Bankası ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü, Tax Justice Network
Yerleşiklerin Patent Başvuru Sayısı	Değişken adı ile aynı	YPS	Dünya Bankası ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
Yerleşiklerin Ticari Marka Başvuru Sayısı	Değişken adı ile aynı	YTMS	Dünya Bankası ve Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü
Dışa Açıklık	Ticaret (Trade) (GSYH'nin %'si)	DA	Dünya Bankası
Regülasyon Kalitesi	Regülasyon Kalitesi: Tahmin	RK	Dünya Bankası
Teknolojik Altyapı	İnternet Kullanımı (Yaygınlık) (Popülasyonun %'si)	TA	Dünya Bankası ve Datareportal

Veriye ait özet istatistikler Tablo 2'de verilmiştir. Standart normal dağılımın eğiklik katsayısı 0 iken basıklık katsayısı 3'tür. Tablo 2'de görüldüğü üzere YOPS, FSI, YPS, YTMS ve DA sağa çarpık iken YOTMS, RK ve TA sola çarpıktır. Jarque-Bera testinin H_0 hipotezi, değişkenlerin

normal dağıldığını belirtmektedir (Jarque ve Bera, 1987). Jarque-Bera normallik testi sonuçlarına göre DA ve TA dışındaki değişkenler %1 ve %5 anlamlılık seviyelerine göre normal dağılım göstermektedir.

Tablo 2: Özet İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ort.	Med.	Std. Hata	Min	Maks	Eğik.	Basık.	Jarque Bera
YOPS	52	7,314	6,996	2,651	2,398	12,480	0,119	2,044	2,103
YOTMS	52	11,030	11,418	2,151	5,521	14,632	-0,732	3,132	4,676*
FSI	52	2,349	2,276	0,380	1,672	3,290	0,412	2,428	2,178
YPS	52	7,195	6,962	2,604	1,946	14,197	0,391	3,122	1,355
YTMS	52	10,259	10,108	10,773	7,248	15,804	0,629	3,227	3,539
DA	52	123,457	100,498	85,695	27,364	388,514	1,533	5,168	30,54***
RK	52	0,757	0,768	0,833	-1,141	2,214	-0,320	2,104	2,626
TA	52	85,327	88,050	13,108	32,7	99	-2,299	9,439	135,7***

Not: *** ve * sırasıyla %1 ve %10 anlamlılık seviyelerini belirtmektedir.

3.2. Yöntem

Bağımlı değişkenler seçildikten sonra, bağımlı değişkenleri etkileyebilecek bağımsız değişkenler literatür taraması yapılarak tespit edilmiş ve bağımsız değişkenlerin kombinasyonundan oluşan modeller arasından anlamlılıklara ve model seçim kriterlerine önem verilerek 1’den 6’ya kadar olan model kurulmuştur. Wang vd.’de (2014) yapıldığı gibi önce bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene olan etkisi incelenmiş, sonrasında kontrol değişkenleri denklemlere eklenerek farklı modeller kurulmuştur. Analizler aşağıdaki modeller üzerinden yapılmıştır:

$$\log YOPS_i = \alpha + \beta_i \log FSI_i + e_i \quad (1)$$

$$\log YOPS_i = \zeta + \varphi_1 \log FSI_i + \varphi_2 \log YPS_i + \varphi_3 DA_i + \varphi_4 RK_i + \varphi_5 TA_i + \varepsilon_i \quad (2)$$

$$\log YOPS_i = \lambda + \theta_1 \log FSI_i \log YPS_i + \theta_2 DA_i + \theta_3 RK_i + \theta_4 TA_i + \theta_i \quad (3)$$

$$\log YOTMS_i = \psi + \delta_1 \log FSI_i + g_i \quad (4)$$

$$\log YOTMS_i = \partial + \gamma_1 \log FSI_i + \gamma_2 DA_i + \gamma_3 RK_i + \gamma_4 TA_i + \nabla_i \quad (5)$$

$$\log YOTMS_i = \phi + \tau_1 \log FSI_i \log YPS_i + \tau_2 DA_i + \tau_3 RK_i + \tau_4 TA_i + \varepsilon_i \quad (6)$$

Yukarıdaki denklemlerdeki katsayılar EKK yöntemiyle tahmin edilmiştir. Kantil regresyonun robust özelliğinden dolayı diğer tahmincilerle göre aşırı değerlere karşı daha esnek olması, hata terimlerinin normal dağılmamasına bağlı olarak EKK yöntemine göre daha etkin sonuçlar vermesi ve modelin varyans değişimine olanak sağlaması (Kaya, 2021) gibi sebeplerden dolayı kantil regresyon metodu regresyon parametrelerini tahmin etmek için seçilebilirdi; fakat yapılan analiz sonuçlarına göre, farklı kantiller arasında heterojenlik çıkmamıştır. Ayrıca Tablo 2’de görüldüğü üzere bağımlı değişken olarak kullanılan YOPS ve YOTMS normal dağılım özelliği göstermektedir: Ortalama ve medyan değerleri birbirine yakın olmakla beraber çarpıklık ve basıklık katsayıları da normal dağılımına yakındır. Buna göre, seçilen

örnekleme aşırı değerlerin pek olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Tüm bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda ve modellerin açıklama gücü (R^2), EKK yöntemi ile tahmin yapıldığında kantil regresyonunkine göre daha yüksek çıktığından regresyon parametreleri EKK yöntemi ile tahmin edilmiştir.

4. Ampirik Bulgular

Öncelikle, her bir regresyon denklemi için bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı olup olmadığı varyans artış faktörü (bundan sonra kısaca VIF) kriteri kullanılarak test edilmiştir. VIF değeri için maksimum olabilecek eşik değer 10'dur (Hair vd., 1995). Sonuçlar Tablo 3'te raporlanmıştır. Sonuçlara göre, Tablo 3'te belirtilen her bir model için, değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin olmadığı söylenebilmektedir.

Tablo 3: VIF Sonuçları

Model 2: YOPS		Model 3: YOPS		Model 5: YOTMS		Model 6: YOTMS	
Değişkenler	VIF	Değişkenler	VIF	Değişkenler	VIF	Değişkenler	VIF
YPS	2,85	YOTMS	3,57	FSI	1,23	FSI*YPS	1,3
FSI	2,54	FSI*YPS	2,66	DA	1,43	DA	1,7
DA	2,46	DA	1,7	RK	2,28	RK	2,21
RK	2,29	RK	2,22	TA	1,43	TA	1,98
TA	2,17	TA	2,66				
Ortalama	2,46		2,54		1,71		1,8

İkinci olarak, regresyonların hata terimlerinde değişen varyans problemi (heteroskedastisite) olup olmadığını anlamak için Breusch-Pagan/Cook-Weisberg testi yapılmıştır. Test sonuçları Tablo 4'te raporlanmıştır. Sonuçlara göre Model 2 haricinde diğer modellerde değişen varyans problemi olmadığı gözlemlenmiştir.

Tablo 4: Breusch-Pagan/Cook-Weisberg Testi Sonuçları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Test İstatistiği (Chi ²)	1,59	8,08***	0,41	0,28	0,99	0,43

Not: ***, %1'lik anlamlılık seviyesini belirtmektedir.

Model 2'de değişen varyans problemi olduğundan, bu model için EKK yöntemi robust standart hatalar kullanılarak tahmin edilmiştir. Diğer modellerde, değişkenlere ait katsayılar, yine EKK yöntemi kullanılarak tahmin edilmiştir. Öncelikle bağımsız değişken olan FSI'nın bağımlı değişkenler, YOPS ve YOTMS üzerindeki tekil etkileri incelenmiş daha sonra kontrol değişkenler eklenerek farklı modellerle regresyon parametreleri tahmin edilmiştir. Sonuçlar Tablo 5'te raporlanmıştır.

Tablo 5: Regresyon Analizi Sonuçları

Modeller	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
Değişkenler	YOPS	YOPS	YOPS	YOTMS	YOTMS	YOTMS
YPS		0,752*** (0,084)				
YTMS						
YOTMS			0,348*** (0,080)			
FSI	4,796*** (0,714)	0,773** (0,339)		3,059*** (0,672)	2,315*** (0,590)	
FSI*YPS			0,194*** (0,017)			0,151*** (0,022)
DA		0,000 (0,002)	-0,003* (0,001)		-0,007* (0,003)	0,000 (0,003)
RK		0,560*** (0,117)	0,415** (0,163)		0,130 (0,367)	0,091 (0,296)
TA		0,047*** (0,010)	0,030** (0,011)		0,097*** (0,021)	0,072*** (0,019)
Sabit	-3,953** (1,699)	-4,280*** (0,877)	-2,440*** (0,763)	3,855** (1,599)	-1,929 (2,060)	2,146 (1,352)
Gözlem Sayısı	52	52	52	52	52	52
R ²	0,474	0,944	0,946	0,292	0,585	0,720
Ayarlanmış R ²	0,464		0,940	0,278	0,550	0,696

Not: ***, ** ve * sırasıyla %1, %5 ve %10'luk anlamlılık seviyesini göstermektedir. Parantez içerisindeki rakamlar standart hataları göstermektedir.

Regresyon sonuçlarına göre FSI'nın, tekil olarak, YOPS ve YOTMS üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu görülmüştür. Daha detaylı bir şekilde belirtmek gerekirse FSI'da gerçekleşen %1'lik artış, Model 1'in sonuçlarına göre, YOPS'ta %4,8'lik bir artış sağlarken Model 4'ün sonuçlarına göre YOTMS'de %3,9'luk bir artış sağlamaktadır. Bu sonuçlar, yüksek derecede finansal gizlilik sağlayan ülkelerin, regülasyonlar konusunda şirketlere esneklik sağlaması, gizli mali işlemlere olanak vermesi ve bu yüzden vergi manipülasyonuna olanak sağlamasından dolayı yabancı şirketler tarafından patent başvurusu yapmak için tercih edildiğini göstermektedir.

Başka bir deyişle; şirketler, patent başvurularını finansal gizliliğin yüksek olduğu yerlerde yapmaktadır; çünkü bu yerler, patentlerin gerçek değerinden farklı olarak değerlemesine olanak sağladığından vergi istismarına geçit vermektedir. Bir kere patent değeri farklı gösterildiğinde, sonraki aşamalarda, patenti, farklı bir ülkedeki herhangi bir iştirake, olduğundan farklı bir fiyat göstererek satmak da kolaylaşmaktadır. Fiyat belirleme hususunda, ilgili iştirake, daha sonradan kâr kaydırmaya elveriş sağlayacak şekilde baştan danışıklı dövüş de yapılabilmektedir (Blair-Stanek, 2015). Herhangi bir patentin fiyatı, patentin telif hakkından dolayı ilerde yaratacağı geliri ve buluşun kullanımı kaynaklı kârları da içermektedir (Blair-Stanek, 2015:7). Ayrıca, patenti alınan ürün özgün bir ürün olduğundan fiyatı özeldir ve bu ürünün adil fiyatını tespit etmek epey zordur (Blair-Stanek, 2015). Finansal gizliliğin fazla olduğu yerlerin bu tür manipülasyonlara daha açık olduğu söylenebilmektedir. Benzer şekilde, ticari marka başvuruları da marka

değerlemesi ve marka değerini farklı gösterme kaynaklı vergi avantajı nedeniyle finansal gizliliğin yüksek olduğu yerlerde konumlandırılmaktadır. Genel olarak, analiz sonuçlarına göre, çok uluslu şirketlerin, kâr kaydırma işlemleri için, finansal gizliliğin yüksek derecede olduğu yerleri tercih ettiği söylenebilmektedir. Elde edilen sonuçlar Binhadab vd. (2023) ve Eka'nın (2019) bulgularını desteklemektedir.

Kontrol değişkenleri de regresyon denklemine eklendiğinde, sonuçlar değişmemiş, FSI'nın patent ve ticari marka başvuruları üzerindeki etkisi pozitif ve sırasıyla %5 ve %1 anlamlılık seviyelerinde anlamlı kalmaya devam etmiştir. Ampirik bulgular, Cheng vd. (2021) ile Delis vd.'nin (2021) sonuçlarını desteklemektedir. Kontrol değişkenlerinden TA'nın, YOPS ve YOTMS üzerindeki etkisi beklentilere uygun olarak tüm modellerde anlamlı ve pozitifdir. Teknolojik altyapı, yapılan işlemleri hızlandırıp verimliliğin artmasını sağlamakta ve bilgi teknolojilerindeki gelişmelerden ötürü, farklı ülkelerdeki şirketlerin global dünyaya olan erişimini artırmaktadır. Ayrıca, daha önce teknolojik kısıtlamalardan dolayı yapılması imkânsız olan buluşların yapılmasına olanak sağlamaktadır.

Yerleşiklerin patent başvuru sayısının da yerleşik olmayanların patent başvuru sayısına olan etkisi pozitif ve anlamlıdır. YPS'de meydana gelen %1'lik bir artış, YOPS'da yaklaşık %0,752'lik bir artışa yol açmaktadır. Bir yerde yerleşiklerin patent başvuru sayısının fazla olması, o ülkenin bilimsel faaliyetleri destekleyen bir altyapıya ve yenilikçi bir ekosisteme sahip olduğunu göstermektedir. Bunun sonucunda, yerleşik olmayanlar da o ülkeleri tercih etmekte ve kümelenme etkisi (agglomeration effect) ortaya çıkabilmektedir. YPS ve FSI'nın katsayılarının regresyon sonuçlarına göre ayrı ayrı anlamlı çıkması, bu iki değişkenin etkileşiminden oluşan etkileşim değişkeninin de anlamlılığının test edilmesini teşvik etmiştir. Model 3 ve Model 6'daki regresyon sonuçlarına göre etkileşim değişkeninin katsayısı pozitif ve anlamlı çıkmıştır. Bu sonuca göre, finansal gizliliğin yüksek olduğu ve yerleşiklerin patent ve marka başvurularının fazla olduğu yerlerde, yerleşik olmayanların patent ve marka başvuruları da artmaktadır.

Kontrol değişkenlerinden RK'nin YOPS üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif çıkmıştır. Etkili bir yasal çerçeve, fikri mülkiyet haklarının korunduğu, buluş yapmayı destekleyen, bürokratik engellerin az olduğu ve herhangi bir anlaşmazlık çıktığında, sahip olduğu yasalarla, bu anlaşmazlıkları çözümleyen bir ortam yaratmaktadır. Aynı şekilde, RK'nin YOTMS üzerindeki etkisinin de pozitif olması beklenirken Model 5'in sonuçlarına göre bu katsayı anlamsız çıkmıştır. Eğer daha büyük bir örneklem kullanılabilseydi muhtemelen bu katsayı da anlamlı ve pozitif çıkabilirdi. Herhangi bir hak ihlali durumunda, yüksek regülasyon kalitesinin olduğu ortamlarda, hukuki güvence ve şeffaflığın nispeten sağlanmış olabileceği DA değişkeninin ise YOPS ve YOTMS üzerindeki etkisinin olmadığı ya da çok zayıf olduğu söylenebilmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada, finansal gizliliğin çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarına olan etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla, çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma göstergesi olarak yurt dışı yerleşiklerin patent ve ticari marka başvuru sayıları kullanılmıştır. Finansal gizliliği ölçmek için de, vergi oranlarına göre daha kapsamlı olduğundan, FSI tercih edilmiştir. Finansal gizliliği yüksek olan yerler, sınai hakların oluşturulması ve bu haklardan elde edilen kazanç ve kârın manipülasyonu aşamalarında diğer yerlere göre daha fazla avantaj sağlamaktadır. Vergi cennetleri gibi finansal gizliliğin yüksek olduğu yerler sayesinde şirketler varlıklarını ve gelirlerini saklayabilmekte ya da manipüle edebilmektedir. Bu durum da devletlerin çok uluslu şirketlerin kârlarını ve dolayısıyla gelir beyanlarının ve vergi matrahlarının izlemesini zorlaştırmaktadır.

Çalışmanın sonuçlarına göre, finansal gizliliğin hem patent hem de ticari marka başvuru sayısına etkisi pozitif ve anlamlıdır. FSI’de gerçekleşen %1’lik bir artış, yurt dışı yerleşiklerin patent sayısında %4,80’lik ve ticari marka sayısında %3,06’lık bir artışa sebep olmuştur. Regresyon denklemlerine diğer kontrol değişkenleri eklendiğinde sonuçlar anlamlı ve pozitif kalmaya devam etmiştir. Ayrıca, yerleşiklerin toplam patent başvuru sayısı ve FSI’den oluşan bir etkileşim değişkeni oluşturulmuş ve bu değişkenin katsayısı da anlamlı ve pozitif çıkmıştır. Bu sonuca göre, yerleşiklerin patent için başvurduğu ve finansal gizliliği yüksek derecede olan yerler, yerleşik olmayanların patent başvuruları için de tercih edilmektedir. Bu sonuçlar, mevcut yasal düzenlemelerin BEPS konusunda yeterli olmadığını ve vergiden kaçınmanın önlenmesi için mevcut yasaların geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Yüksek derecede finansal gizlilik sunan yerler vergi kanunlarının işlemlerini zorlaştırmakta, bu bölgelere kaydırılan kârların ve sınai mülkiyet varlıklarının olduğundan farklı değerlendirilmesinden dolayı ülkeler vergi gelirlerinde erozyona uğramaktadır.

Vergi erozyonuna çözüm olarak şu önlemler alınabilmektedir: (1) Çok uluslu şirketlerden alınan vergi ne vergi erozyonuna sebep olacak kadar fazla ne de gelir eşitsizliğine sebep olacak kadar az olmalıdır. Diğer ülkelerin de vergi oranları dikkate alınarak optimum bir vergi oranı tasarlanabilmektedir. Bu şirketlerin optimum bir şekilde vergilendirilmesi, vergiyi tabana yayma hususunda önem taşımaktadır. (2) KEYK kurallarının işlevselliği ve etkinliği artırılmalıdır. (3) Çok uluslu şirketlerin gelir beyanlarının eksik beyan edilmesi veya hiç beyan edilmemesine yönelik caydırıcı tedbirlerin alınması gerekmektedir. (4) Gelirlerini, beyan ve vergi tahakkuklarını doğru ve eksiksiz ifa eden şirketlere, yıllara sâri, başkaca avantajlar sağlanmalıdır. (5) Dijital hizmet vergisi ve minimum global vergi oranı gibi yeni uygulamalarla vergiden kaçınma maliyeti artırılabilir (Bilicka vd., 2023). (6) Blair-Stanek’te (2015) belirtildiği üzere, vergi hukukunun ilgili maddelerini değiştirmek yerine var olan fikri ve sınai mülkiyet hukuku genişletilebilmektedir.

Gelinen noktada yurt dışı yerleşiklerin patent ve ticari marka başvurularının finansal gizlilik unsuru bağlamında daha öncelikli ve kıymetli bulunacağı aşikârdır. Diğer bir ifadeyle bir ülkenin yabancı ve/veya çok uluslu şirketlerce güvenilir bir liman olacağı ya da çıkarlarının rasyonel kabul edileceği bilgisi ile o ülkelerdeki olası manipülasyonların takip ve inceleme mekanizmalarının kurulması gerekmektedir. Çok uluslu şirketlerin yatırım ve finansal işlemlerinin titizlikle izlenip olası sağlanan katma değerlerin de vergisel yükümlülüklerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

Çalışmanın limitleri arasında veri setinin sınırlılığı bulunmasına rağmen analiz sonuçları teoride beklenen sonuçları vermiştir. FSI'ya ait bir zaman serisi mevcut olmadığından bu çalışmada panel veri analizi yapılamamıştır. Ayrıca, panel veri analizi çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarını incelemek için kurumsal vergi oranları ile yapılabileceğine rağmen sadece kurumsal vergi oranları alındığı takdirde; tek boyutlu bir yaklaşımın kâr kaydırmayı açıklamada yeterli olmayacağı düşünülmüş ve FSI ve dolayısıyla yatay kesit verisi tercih edilmiştir.

Türkiye'deki çok uluslu şirketlerin kâr kaydırma davranışlarının incelenmesi ve buna karşın alınacak önlemlerin nispeten net tespiti ve politika araçları tasarlanması elbette ki daha zengin veri setinin sağlanması sonrasında olabilecektir. Araştırmamızda, küresel ölçekte ulaşılan verilerin, ulusal otoritelerin verileri ile karşılaştırılarak özellikle Türkiye'de bakanlık düzeyinde yapılacak kontrol mekanizmalarının tesisi ve yasal düzenlemelerin oluşturulmasına önemli katkılar sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Baumann, M., Boehm, T., Knoll, B. ve Riedel, N. (2020), "Corporate Taxes, Patent Shifting, and Anti-Avoidance Rules: Empirical Evidence", *Public Finance Review*, 48(4), 467-504.
<https://doi.org/10.1177/1091142120930684>
- Beer, S. ve Loeprick, J. (2015), "Profit Shifting: Drivers of Transfer (Mis)Pricing and the Potential of Countermeasures", *International Tax and Public Finance*, 22(3), 426-451.
- Beer, S., de Mooij, R. ve Liu, L. (2019), "International Corporate Tax Avoidance: A Review of the Channels, Magnitudes, and Blind Spots", [Special Issue], *Journal of Economic Surveys*, 34(3), 660-688, <https://doi.org/10.1111/joes.12305>
- Bijlmeester, B. (2020), *Unboxing the Dutch Patent Box: Innovation or Profits?* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rotterdam Erasmus Üniversitesi.
- Bilicka, K.A., Devereux, M. ve Güçeri, I. (2023), *Tax Policy, Investment, and Profit Shifting (Teknik Rapor)*, Oxford Üniversitesi.
- Binhadab, N., Gillanders, R. ve McCluskey, T. (2023), "A Clean and Discreet Service: The Role of Corruption and Secrecy in Profit Shifting by Multinational Firms", *Journal of International Development*, 35(7), 1551-1573.

- Blair-Stanek, A. (2015), “Intellectual Property Law Solutions to Tax Avoidance”, *UCLA Law Review*, 62, 2-73.
- Brothers, J.P. (2014), “From the Double Irish to the Bermuda Triangle”, *Tax Analysis*, 687-695.
- Buettner, T. ve Wamser, G. (2013), “Internal Debt and Multinational Profit Shifting: Empirical Evidence from Firm-Level Panel Data”, *National Tax Journal*, 66(1), 63-95.
- Bureau Van Dijk (t.y.), Amadeus, <https://www.bvdinfo.com/en-gb/our-products/data/international/amadeus> (Erişim Tarihi: 04.03.2024)
- Cheng, C.S.A., Guo, P., Weng, C.-H. ve Wu, Q. (2021), “Innovation and Corporate Tax Planning: The Distinct Effects of Patents and R&D”, *Journal of Business Finance & Accounting*, 38(1), 621-653, <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12613>
- Cobham, A., Janský, P. ve Meinzer, M. (2015), “The Financial Secrecy Index: Shedding New Light on the Geography of Secrecy”, *Economic Geography*, 91(3), 281-303. <https://doi.org/10.1111/ecge.12094>
- Delis, F., Delis, M., Laeven, L. ve Onega, S. (2021), Global Evidence on Profit Shifting: The Role of Intangible Assets. *CEPR Discussion Paper* 16615.
- Desai, M.A., Foley, C.F. ve Hines, J.R. (2004), “A Multinational Perspective on Capital Structure Choice and Internal Capital Markets”, *The Journal of Finance*, 59(6), 2451-2487, <https://doi.org/10.1111/j.1540-6261.2004.00706.x>
- Dharmapala, D. ve Hines Jr., J.R. (2009), “Which Countries Become Tax Havens?”, *Journal of Public Economics*, 93(9-10), 1058-1068, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2009.07.005>
- Dischinger, M. ve Riedel, N. (2011), “Corporate Taxes and the Location of Intangible Assets within Multinational Firms”, *Journal of Public Economics*, 95(7-8), 691-707, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2010.12.002>
- Dudar, O. ve Voget, J. (2016), *Corporate Taxation and Location of Intangible Assets: Patents vs. Trademarks*, ZEW Discussion Papers 16-015, ZEW-Leibniz Centre for European Economic Research.
- Duhigg, C. ve Kocieniewski, D. (2012), How Apple Sidesteps Billions in Taxes, *New York Times*, Nisan 28, <https://www.nytimes.com/2012/04/29/business/apples-tax-strategy-aims-at-low-tax-states-and-nations.html> (Erişim Tarihi: 10.02.2024)
- Dünya Bankası (t.y.), World Bank Open Data, <https://data.worldbank.org/indicator> (Erişim Tarihi: 15.01.2024)
- Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (t.y.), “Summary of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property (1883)”, https://www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/summary_paris.html (Erişim Tarihi: 01.04.2024)
- Egger, P.H. ve Wamser, G. (2015), “The Impact of Controlled Foreign Company Legislation on Real Investments Abroad: A Multi-Dimensional

- Regression Discontinuity Design”, *Journal of Public Economics*, 129, 77-91, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2015.07.006>
- Eka, I.W.A. (2019), “Does Financial Secrecy Affect Profit Shifting”, *Jurnal Kajian Ilmiah Perpajakan Indonesia*, 1(1), 27-40.
- European Parliament (2018), “Tax Avoidance vs Tax Evasion: Fiscal Vocabulary Made Easy”, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/economy/20150529S TO61068/tax-avoidance-vs-tax-evasion-fiscal-vocabulary-made-easy> (Erişim Tarihi: 12.03.2024)
- Fonseca, J. (2020), “ESG Investing: How Corporate Tax Avoidance Affects Corporate Governance & ESG Analysis”, *Illinois Business Law Journal*, 25(1), 1-18.
- Friedrich, M. ve Tepperova, J. (2021), “Identification of Base Erosion and Profit Shifting Using Tax Evasion Rate”, *AK Journals*, 43(1), 75-92.
- Fuest, C., Hebous, S. ve Riedel, N. (2011), “International Debt Shifting and Multinational Firms in Developing Economies”, *Economics Letters*, 113(2), 135-138, <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2011.06.012>
- Grubert, H. (2003), “Intangible Income, Intercompany Transactions, Income Shifting and the Choice of Location”, *National Tax Journal*, 56(1), 221-242.
- Güvenen, F., Mataloni, R.J. Jr., Rassier, D.G. ve Ruhl, K.J. (2022), “Offshore Profit Shifting and Aggregate Measurement: Balance of Payments, Foreign Investment, Productivity, and the Labor Share”, *American Economic Review*, 112(6), 1848-1884, <https://doi.org/10.1257/aer.20190285>
- Gürbüz Güngör, E. (2017), “Paris Sözleşmesi Kapsamında Tanınmış Markaların Sınai Mülkiyet Kanunu’na Göre Korunması”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 293-310, <https://doi.org/10.18092/ulikidince.325643>
- Hair, J.F., Jr., Anderson, R.E., Tatham, R.L. ve Black, W.C. (1995), *Multivariate Data Analysis* (3. Baskı), New York, NY: Macmillan.
- Hall, B.H. (2000), *Innovation and Market Value*. R. Barrell, G. Mason & M.O'Mahony (Ed.), *Productivity, Innovation and Economic Performance* (177-198), National Institute of Economic and Social Research Economic and Social Studies, Cambridge University Press.
- Hasan, I., Hoi, C.K.S., Wu, Q. ve Zhang, H. (2014), “Beauty is in the Eye of the Beholder: The Effect of Corporate Tax Avoidance on the Cost of Bank Loans”, *Journal of Financial Economics*, 113(1), 109-130.
- Hebous, S., Klemm, A.D. ve Wu, Y. (2021), *How Does Profit Shifting Affect the Balance of Payments? IMF Working Papers 2021/041*, International Monetary Fund.
- Hines, J.R. ve Rice, E.M. (1994), “Fiscal Paradise: Foreign Tax Havens and American Business”, *The Quarterly Journal of Economics*, 109(1), 149-182, <https://doi.org/10.2307/2118431>
- Huizinga, H. ve Laeven, L. (2008), “International Profit Shifting within Multinationals: A Multi-country Perspective”, *Journal of Public*

- Economics*, 92(5-6), 1164-1182, <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2007.11.002>
- Jaafar, A. ve Thornton, J. (2015), "Tax Havens and Effective Tax Rates: An Analysis of Private Versus Public European Firms", *International Journal of Accounting*, 123, <https://doi.org/10.1016/j.intacc.2015.10.005>
- Jarque, C.M. ve Bera, A.K. (1987), "A Test for Normality of Observations and Regression Residuals", *International Statistical Review*, 55, 163-172, doi:10.2307/1403192
- Jones, C. ve Temouri, Y. (2016), "The Determinants of Tax Haven FDI", *Journal of World Business*, 51(2), 237-250, <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2015.09.001>
- Jones, C., Temouri, Y. ve Cobham, A. (2018), "Tax Haven Networks and The Role of the Big 4 Accountancy Firms", *Journal of World Business*, 53, 177-193.
- Karkinsky, T. ve Riedel, N. (2012), "Corporate Taxation and the Choice of Patent Location within Multinational Firms", *Journal of International Economics*, 88(1), 176-185, <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2012.04.002>
- Kaya, G. (2021), İnternet Kullanımına Etki Eden Faktörlerin Analizi: Panel Kantil Regresyon Modeli (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kirchler, E., Maciejovsky, B. ve Schneider, F. (2003), "Everyday Representations of Tax Avoidance, Tax Evasion, and Tax Flight: Do Legal Differences Matter?", *Journal of Economic Psychology*, 24, 535-553.
- Klassen, K.J. ve LaPlante, S.K. (2012), "Are U.S. Multinational Corporations Becoming More Aggressive Income Shifters?", *Journal of Accounting Research*, 50, 1245-1285.
- Moen, J., Schindler, D., Schjelderup, G. ve Bakke, J.T. (2011), "International Debt Shifting: Do Multinationals Shift Internal or External Debt?", CESifo Working Paper Series No.3519.
- Klemm, A.D. ve Liu, L. (2019), "The Impact of Profit Shifting on Economic Activity and Tax Competition", IMF Working Papers 2019/287, International Monetary Fund.
- Lénártová, G. (2020), The Economic and Social Consequences of Tax Havens in the World. D. Hrušovská, M. Kmety Barteková & M. Kozáková (Ed.), *Current Problems of the Corporate Sector 2020* (83, s. 01041), SHS Web of Conferences, Bratislava, Slovakia, 13-14 Mayıs, <https://doi.org/10.1051/shsconf/20208301041>
- OECD (t.y.), "What is BEPS?", <https://www.oecd.org/tax/beps/about/> (Erişim Tarihi: 26.03.2024)
- OECD (1998), "Harmful Tax Competition: An Emerging Global Issue", *OECD Publishing*, <https://doi.org/10.1787/9789264162945-en>
- OECD (2013), "Addressing Base Erosion and Profit Shifting", *OECD Publishing*, <https://doi.org/10.1787/9789264192744-en>

- OECD (2022), “OECD Transfer Pricing Guidelines for Multinational Enterprises and Tax Administrations 2022”, *OECD Publishing*, <https://doi.org/10.1787/0e655865-en>
- Ozili, P.K. (2020), “Tax Evasion and Financial Instability”, *Journal of Financial Crime*, 27, 531-539.
- Rego, S.O. (2003), “Tax-Avoidance Activities of U.S. Multinational Corporations”, *Contemporary Accounting Research*, 20(4), 805-833, <https://doi.org/10.1506/VANN-B7UB-GMFA-9E6W>
- Schechner, S. (2014). Ireland to Close Double Irish Tax Loophole, *The Wall Street Journal*, <https://www.wsj.com/articles/ireland-to-close-double-irish-tax-loophole-1413295755> (Erişim Tarihi: 06.03.2024)
- Slemrod, J. ve Wilson, J.D. (2009), “Tax Competition with Parasitic Tax Havens”, *Journal of Public Economics*, 93(11-12), 1261-1270.
- Stiglitz, J.E. (1985), “The General Theory of Tax Avoidance”, *National Tax Journal*, 38(3), 325-337, <http://www.jstor.org/stable/41792029>
- Tax Justice Network (t.y.), *Financial Secrecy Index 2022*, <https://fsi.taxjustice.net/#top> (Erişim Tarihi: 05.05.2024)
- The Double Irish Dutch Sandwich Finally Explained (2020), *Finshots*, <https://finshots.in/archive/the-double-irish-dutch-sandwich/> (Erişim Tarihi: 19.02.2024)
- Vicard, V. (2015), “Profit Shifting Through Transfer Pricing: Evidence from French Firm Level Trade Data”, *Working Papers No.555*, Banque de France.
- Wang, Y., Chen, C.R. ve Huang, Y.S. (2014), “Economic Policy Uncertainty and Corporate Investment: Evidence from China”, *Pacific-Basin Finance Journal*, 26(C), 227-243.
- Wier, L. ve Zucman, G. (2022), “Global Profit Shifting, 1975-2019”, *WIDER Working Paper 2022/121*, *UNU-WIDER*, <https://doi.org/10.35188/UNU-WIDER/2022/254-6>
- Yao, J.-T. (2013), “The Arm's Length Principle, Transfer Pricing, and Location Choices”, *Journal of Economics and Business*, 65, 1-13, <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2012.09.004>